

CEM ŞAİRLERİ: BİR KADER BİRLİĞİNİN ANATOMİSİ*

Doç. Dr. Osman HORATA
Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi

ÖZET

Divan şiirinin gelişiminde, başta padişah ve şehzadeler olmak üzere devlet büyüklerinin sanatkârları himaye etmeleri ve onları ödüllendirmeleri çok önemli bir fonksiyon ifa etmiş ve başta saraylar olmak üzere paşa ve bey konaklarını Osmanlı edebî hayatının odak noktaları hâline getirmiştir. Osmanlı tarihinin ilginç simalarından biri olan, devlet adamlığı ve şairliğinin yanında şairleri meclisinde ağırlaması ve onlarla şiir ve eğlence âlemleri düzenlemesi ile tanınan Cem Sultan'ın; Osmanlı'nın önemli kültür merkezlerinden biri olan Konya'daki valiliği sırasında etrafında oluşan edebî topluluk, edebiyat muhitleri içinde farklı bir yer işgal etmektedir. *Sa'dî-i Cem*, *Sirozlu Kandî*, *Sehayî*, *Haydar Çelebi*, *La'î*, *Aynî*, *Şahidi Tûrabî gibi* şairlerinden oluşan bu topluluk, edebiyat tarihimizde "Cem şairleri" olarak anılmışlardır. "ihسان" ve "caize" kaygısının çok ötesindeki bu dostluk, vatanı birlikte terke ve ölünceye kadar talihsiz şehzadenin yanından ayrılmamaya kadar giden bir kader birliğine dönüşmüştür. Bu kader birliğinin Klâsik edebiyatımızdaki yankı ve yansımaları bildirimizin konusunu teşkil etmektedir.

Anahtar Kelimeler:

Cem Sultan, Cem Şairleri, Divan Şiiri, Şiir meclisleri, Sa'dî-i Cem, Aynî

* Bu makale, *Osmanlı Dünyasında Şiir Uluslar Arası Sempozyumu* (Yapı Kredi Kültür Sanat Yayın-cılık, 18-22 Kasım 1999, İstanbul)'na bildiri olarak sunulmuştur.

GİRİŞ

Edebî eser, başta yazar ve okuyucu olmak üzere, kültür ve edebiyat hayatından basım-dağıtım dünyasına kadar geniş bir ilgi sahası olan çok boyutlu bir "yapı"dir. Sanatkâr da, eserini yayımlama sorununun dışında, öncelikle toplum hayatı yaşayan bir fert olarak hayatını sürdürmeye çalışan bir varlıktır. Yazarın hayatında, câize/telif hakları ve ikinci mesleği -belki de birinci mesleği denilmesi daha doğru olur- gibi öz gelirlerinin yanında, "koruyuculuk" da tarih boyunca önemli bir rol oynamıştır. Fakat koruyuculuk, genellikle yazar özgürlüğüyle bağdaşmayan bir durum olarak görülmüş, ikinci bir mesleğin olması daha etik ve ideal bulunmuştur. Türk edebiyatının, bilhassa Divan şiirinin gelişiminde, padişah ve şehzadeler ile diğer devlet büyüklerinin sanatkârları himaye etmeleri (resmî bir vazife ile görevlendirme veya maaş bağlama yoluyla), başta saraylar olmak üzere paşa ve bey konaklarını Osmanlı edebî hayatının odak noktaları hâline getirmiştir. Fakat sanatkârların, yazdıkları methiyeler ve sundukları eserler karşılığında aldıkları caizeler, rahat bir hayat sürmelerini sağlamamış birçoğu geçimini sağlamakta güçlük çekmiştir. Batıda da, benzer bir şekilde sanat hayatı krallık, prenslik ve papalık çevresinde gelişmiş, sanatkârlara düzenli olarak maaş bağlanmış veya saray şairliği (*poet laureate*), tarih yazarlığı gibi görevler verilmiştir. Bu "koruyuculuk", günümüzde de basım ve dağıtım imkânlarının koruyuculuğu, okur koruyuculuğu ve dolaylı koruyuculuk denilen ödül sistemiyle devam etmektedir.²

Bilindiği üzere, edebiyatımızda şiir meclisleri denilince akla sarayında devrinin en zengin şairlerini barındıran Gazneli Mahmud; siyasî ve askerî başarılarından ziyade Her at'ta topladığı şair, nakkaş ve musikişinaslarla tanınan Hüseyin-i Baykara gelmektedir. Osmanlı sahasında ise, ilk ciddi kümelenmeler Fatih döneminde olmuş ve

en parlak dönemini Kanunî devrinde yaşamıştır. Şehzadeler arasında, Kanunî'nin şehzadesi II. Selim (Ö.1574) muhittinin genişliğiyle tanınmıştır (*İpekten, 1996: 254*). Osmanlı tarihinin ilginç simalarından biri olan Cem Sultan'ın, Konya'daki valiliği sırasında etrafında oluşan edebî topluluk ise edebiyat muhitleri içinde farklı bir yer işgal etmektedir. Bu şairler, tezkirelerde diğerlerinden farklı olarak hamilerinin ismiyle "Cem şairleri" olarak anılmışlardır. İhsan ve caize kaygısının çok ötesindeki bu beraberlik, vatani birlikte terke ve ölünceye kadar talihsiz şehzadenin yanından ayrılmamaya kadar giden bir kader birliğine dönüşmüştür. Bu kader birliğinin edebiyatımızdaki yankı ve yansımaları çalışmamızın konusunu teşkil etmektedir. Hayatının en güzel yıllarını, sürgünde esaret altında geçiren ve son nefesini de bu uğurda veren talihsiz şehzadenin trajik hayatı, sadece bizim edebiyatımızda değil, diğer ülke edebiyatlarında da yankı bulmuş ve onun etrafında bir çok eser yazılmasına sebep olmuştur. Asıl konumuza geçmeden önce, Cem Sultan'ın hayatını ana hatlarıyla hatırlatmak yerinde olacaktır.

CEM SULTAN

Fatih'in küçük oğlu olan Cem, 864/1459'da Edirne'de doğdu. Annesi, menşei hakkında farklı rivayetler bulunan Çiçek Hatun'dur. On yaşına kadar sarayda özel hocalar tarafından eğitildi. Arapça ve Farsçanın yanında İtalyanca ve Rumca öğrendi. 1469'da Kastamonu Sancak Beyliğine gönderildi. Buradan döndükten sonra, henüz 14 yaşındayken Otlukbeli savaşı için giden babasından haber alınamaması ve ordunun mağlup olduğu söylentileri üzerine etrafındakilerin teşviikiyle ümeradan sadakat yemini almaya kalkıştı. Babası zaferle dönünce kendisini bu yola teşvik edenler idam edildi. 1474'te şehzade Mustafa'nın ölümü üzerine Karaman valiliğine gönderildi. Etrafında önemli ilim ve sanat adamlarından bir muhit oluşturdu. Fatih'in son yıllarında,

Amasya valisi olan ağabeyi II. Bayezid'le aralarında gizli bir rekabet başladı. Hatta, Bayezid, Karaman'da bulunan şeyhlerin Cem tarafını tutmalarından telaşa kapılarak Cemâlî-i Halveti'den yardım istedi. Fatih'in ölümünden sonra (886/1481), II. Bayezid babasının yerine tahta çıktı. Buna kendisinin lâik olduğunu düşünen ve henüz 22 yaşında olan Cem, kardeşinin kuvvetlerini mağlup ederek Bursa'da Anadolu padişahlığını ilan etti (1481). Ardından Bayezid'le sulh yolları aramaya başladı. İki taraf aynı yıl tekrar karşı karşıya geldi. Cem, Konya'ya geri çekilmek zorunda kaldı ve takip edildiğini öğrenince ailesi ve kırk kişilik bir kafileyle Kahire'ye gitti. Bu sırada Hac görevini yerine getirdi. Karamanoğlu Kasım Bey gibi kişilerin tahrikiyle şansını bir defa daha denemek istedi; fakat gerek askerî, gerekse idarî yönden durumunu daha da güçlendiren II. Bayezid karşısında tutunamadı. Konya'dan halkın gözyaşlarıyla ayrılmak zorunda kaldı ve mücadelesine Rumeli'de devam etmek üzere Rodos şövalyelerine sığındı (1482). Şövalyelerin reisi Pierre D'Aubusson, şehzadeyle padişah olduğunda Rodos'tan alınan adaların geri verilmesi; II. Bayezid ile de yıllık 45000 duka altını karşılığında anlaşarak; Rumeli'ye geçmeyi düşünen şehzadeyi 24 gün sonra (15 Ekim 1482) Savoia dukasına bağlı Villefranche'ye, buradan da veba salgını sebebiyle güney Fransa'daki Nice'e götürdüler. Bir beytinde "*Acâyib şehri imiş bu şehri-i Nice/ Ki kalur yanına her kişi nitse*" (*Âşık Çelebi: 67b*) diye anlattığı Nice'de dört ay kaldı. Burada Batının sosyal yaşantısına ve eğlence hayatına yakından şahit oldu. Kendi üzerinde oynanan oyunları sezen Cem, bu sıralarda yazdığı bir mektubunda, II. Bayezid'den kendisini küffar elinde bırakmaması için yardım istedi. Daha sonra gittikleri Sassanage'de, hisar beyinin kızı Filipin Helene ile aşk macerası yaşadı. Güney Fransa'da 6 yıl 4 ay süren ikameti bir kaleden diğerine nakledilmekle geçti. Osmanlı İmparatorluğuna karşı, şehzadeyi kendi amaçları doğrultusunda kullanmayı düşünen Avrupa dev-

letleri, şehzadenin kendilerine verilmesi için baskı yapmaya başladı. Yeniden tahta geçmekten ümidini kesen Cem, Mısır'daki ailesinin yanına dönebilmenin yollarını aramaya başladı. Hatta sonuçsuz kalan bazı kaçma teşebbüslerinde bulundu. 1483'te Rumully'e götürüldü. Burada, Savoie dükasının 14 yaşındaki oğlu Charles, Cem'in hâline acıyarak ona yardımcı olmaya çalıştı. Fakat, Osmanlı'nın fetihlerini önleyebilmek için şehzadeyi ellerinde tutmanın tek kozları olduğunu düşünen Avrupalılar, onu buradan uzaklaştırarak, yaptıkları Grosse Tour de Zizim adlı yedi katlı bir kuleye adeta hapsettiler (Avrupalılar Cem'den *Zizim* ve *Zizimi* şeklinde bahsediler). Çeşitli eğlenceler ve boş vaatlerle oyalanan şehzade, esaretten farksız hayatını hâline uygun "*süz-nâk*" (yakıcı) şiirler yazmakla geçirdi. Ayrıca, bir papağana konuşma, maymuna da satranç öğrettiği rivayet edilmektedir. Avrupa'ya karşı çekingen bir politika izlemek zorunda kalan II. Bayezid ise, gönderdiği adamlarla onun hakkında sürekli bilgi almaya çalışıyordu. Sonunda yapılan bir antlaşmayla Vatikan'a teslim edildi (1489). Cem, Mısır'a dönme konusunda papadan yardımlarını istedi. Papalık ise, onu Hıristiyan yaparak Haçlı seferlerinde kullanmayı düşünüyordu. Fakat onu ikna etmeleri mümkün olmadı. Roma'da altı yıl kaldıktan sonra, Kral VIII. Charles'in baskısı karşılığında Fransa'ya teslim edildi. 13 yıl süren esaret hayatından iyice bitkin düşen Cem, kralla Roma'dan Napoli'ye giderken yolda hastalandı. Öleceğini anlayan şehzade, etrafındakilere Bayezid'in, cesedini düşman ülkesinde bırakmamasını, borçlarını ödemesini, ailesi ve adamlarına yardımcı olmasını vasiyet etti ve 25 Şubat 1495 günü 36 yaşında Napoli'de vefat etti. Kaynaklar, Cem'in ecelinden ziyade II. Bayezid'den alınan rüşvet karşılığında, onu Fransa kralına teslim etmek zorunda kalan Papalık tarafından zehirlenmiş olabileceği hususunda birleşirler. Cenazesi, ölümünden ancak iki yıl sonra Anadolu'ya getirilerek (1499), büyükbabası Sultan Murad'ın Bursa'da

yaptırdığı Muradiye Camii'nin avlusuna defnedildi.

Cem'in saltanat hırsı, sadece kendisinin değil ailesi ve etrafındaki insanların da sonunu hazırladı. Anadolu'dan ayrıldıktan sonra, önce Gedik Ahmed Paşa, ardından henüz üç yaşında olan büyük oğlu Oğuz Han, II. Bayezid'in emriyle boğdurularak öldürüldü (1487). Küçük oğlu Murad, önce Kahire'ye ve sonra da Rodos'a giderek Hıristiyan oldu. Rodos'un 1522 yılında fethedilmesiyle Cem adını verdiği oğluyla birlikte idam edildi. Kahire'de kalan annesi Çiçek Hatun ve iki kızı, sürgün yıllarında II. Bayezid tarafından istendi. Fakat bu istek reddedildi. Çiçek Hatun, daha sonra Mısır'da veba salgını sırasında vefat etti (1498). Kızı ise Kayıtbay'ın oğlu Mehmed ile evlendi.

Şüphesiz bu trajik olayların temelinde yatan asıl sebep saltanat veraseti usulüydü. Osmanlı'nın ilk zamanlarında, saltanat usulü yazılı bir metne bağlanmamış, bu konuda ehil olma ön plânda tutulmuştur. Fakat bu, zaman zaman şehzadeler arasında taht kavgalarının çıkmasına sebep olmuştur. Fatih, devlet teşkilatını yeni esaslara bağladığı *Kanunnâme-i Âl-i Osman'da*, "*din ve devletin bekası*" ve "*nizam-ı âlem*" için kardeş katline cevaz vermiştir. Bu kanunname, tahta kimin geçeceği belirtilmemiş, fakat gelenekte olduğu gibi büyük oğlun geçmesi esas yerleşmiştir. II. Bayezid'e göre, daha faal ve daha hırslı bir kişiliğe sahip olan Cem'in taht kavgasına girmesinde, ihtirası ve etrafındaki bazı devlet adamlarının beklentilerinin yanında, katl korkusunun etkisi de göz ardı edilemez. Cem, babasının padişahlığı, ağabeyinin ise şehzadeligi sırasında doğduğunu; ayrıca Kanunnâmede (1330:32) şehzadelere yazılacak hükümlerin lâkapları bahsinde, padişahlığına işaret edildiğini söyleyerek, kendisine göre bazı haklı sebepler de bulur.

Cem Sultan, kültür ve edebiyat tarihimiz açısından da önemli bir şahsiyettir. Türkçe ve Farsça *Divan* sahibi olan şehzade, Ahmed Paşa'nın

etkisinde kalmış ve devrinde orta dereceden bir şair olarak kabul edilmiştir. Divanlarının yanında (*Ersoylu, 1989*), Konya'daki valiliği sırasında (1478) Selmân-ı Sâvecî'den çevirdiği *Cemşid ü Hurşid* (*Meriç, 1997*) mesnevisi ile *Fâl-ı Reyhân-ı Sultan Cem* (*Ertaylan, 1951; Ersoylu, 1981; Okur, 1992: 219-223*) adlı 48 beyitlik bir mesnevisi vardır. Ayrıca bazı münşeât mecmualarında mektuplarına rastlanmaktadır. Bunlar arasında şüphesiz en önemli eseri Türkçe *Divanıdır*. Âşık Çelebi, şairin babası Sultan Mehmed namına Konya'da tertip ettiği Divanın, Nice'te yazdığı şiirlerle birlikte Sa'dî tarafından tekrar istinsah edildiğini; onun tarafından Anadolu'ya getirilen bu nüshanın Baba Çelebi adlı bir zatta olduğunu söyler (v. 67b). Divanın tenkitli metni yayımlanmakla birlikte (*Ersoylu, 1989*), tezkiyeler ve şiir mecmualarında bu baskıda yer almayan şiirlere rastlanmaktadır (*Sevgi, 1985:20 vs.*).

CEM ŞAİRLERİ

Cem Sultan, Konya'ya giderken diğer şehzadeler gibi lala, nişancı, defterdar, reisülküttâb, çavuşbaşı, kapucular kethüdası, hekim, kapucubaşı, silahdar gibi maiyeti ile birlikte gitmiştir. Bunlar arasında en önemlisi, saraydaki sadrazam görevindeki lala Gedik Ahmed Paşa'dır. Ayrıca, yanında Rum ve İtalyan âlimlerin de bulunduğu söylenmektedir. Cem, eğlenceye ve zevke düşkün bir gençti. Ayrıca ata binmekte ve her türlü silahlı kullanmakta ustaydı. Karaman sancağını, bir taraftan yaptırdığı saraylar, bedestenler ve imaretlerle donatırken, bir taraftan da ilmî ve kültürel faaliyetleriyle kısa sürede eski canlılığına kavuşturmuştur. Kaynaklar, onun etrafındaki nedim ve musahipleriyle Konya sarayında ve Meram bağlarında düzenlediği şiir ve "*ayş u tarab*" (eğlence) âlemlerinden özellikle bahsederler (*Sehî 1325: 14-15; Aşık Çelebi: 67b; İpekten 1996: 167*). Âşık Çelebi, Cem'in şiir ve eğlenceye düşkünlüğünü, "*servi gibi hevâ-yı kayd-ı rüzgârdan âzâde idi. Bir divan yanında bin divan-*

dan yeg, bir hum-ı mey katında bin Husrevanî gene-i şâyegandan yeg idi" (67 a) diyerek, onun bir şiir divanını bin devlet divanına, bir şarap kûpünü bin Husrev hazinesine tercih ettiğini çarpıcı bir şekilde ifade eder.

Cem, Konya'da kaldığı yedi yıllık sürede, bilhassa şairleri korumaktan ve onları meclislerinde barındırmaktan özel bir zevk almış ve etrafında önemli bir kültür muhiti oluşturmuştur (*Sehî, 1325: 14-15*). Şehzadenin kendi adıyla birlikte Cem şairleri olarak anılan *Kandî, La'li, Sehayî, Sa'dî, Haydar Çelebi*, onu girdiği taht kavgasında ve esaret günlerinde de yalnız bırakmayarak vefa borçlarını yerine getirmişlerdir. *Türabî* ve *Şahidî* ise, vatanda kalarak kendilerine yeni bir yol çizmişlerdir. Divanı son yıllarda gün yüzüne çıkan ve kaynaklarda hakkında hiç bilgiye rastlanmayan *Karamanlı Aynî'nin* de Cem şairlerinden olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü Divanındaki şiirlerin önemli bir kısmı şehzade için yazılmıştır. Cem şairlerinin şiirlerine geçmeden önce hayatlarını kısaca hatırlatmak yerinde olacaktır.

Sirozlu Kandî

Cem'in makbul musâhiblerindendir. Sehî ve Alî'ye göre Siroz'da doğdu (Latifî'de Serez olarak geçer). Balmumcu ve şekerci (*kannâd*) olduğu için Kandî mahlasını aldı. Cem'le birlikte vatanı terketti. Ecel onu da Frengistan'da yakaladı. Kaynaklarda nasıl öldüğüne dair bir bilgi yoktur. Birçok şiiri Cem ve Sa'dî'ye nazire olarak yazılmıştır. Hoş tabiatlı, güzel sözlü, nazma kâdir, kolay anlaşılır bir şair olarak tanınmakla birlikte devrinin meşhur şairleri arasına girememiştir.

La'li

Hasan Çelebi'ye göre Üsküp'te doğdu. Bazı sebeplerle ilim yolundan ayrılıp kalenderâne bir hayat sürdü. "*Abdâl-meşreb*" bir dervişti. Yüzü, la'l ve gül gibi kıvılcıklı olması sebebiyle La'li mahlasını aldı. Yazdığı şiirlerle Cem'in takdir ve ihsanlarını kazandı. Esaret hayatında şehzadenin

nedimlerinden biriydi. Ölüm tarihi ve yeri bilinmemektedir. Kaynaklar, onun hoş tabiatlı, nazik bir insan olduğunu; şiirlerinin çoğunu sohbet anında irticalen söylediğini ve bunlar arasında "*la'l*" gibi güzel, atasözü gibi dillerde dolaşan beyit, müfred ve rubailere rastlandığını söylerler.

Sehayî

Şair hakkında bilgi veren tek kaynak Sehî Bey'dir (1325:95). Ona göre Sehayî, şehzadenin ölümüne kadar yanından ayırmadığı ve çok beğendiği fasih ve belîğ bir şairdir.

Haydar Çelebi

Cem Sultan'ın defterdarı ve aynı zamanda en yakın musâhiblerinden biridir. Sivrihisar'da doğdu. Latifî ise Seferihisar'da doğduğunu söyler. Şehzade ile birlikte Rodos'a gitti. Esaret günlerinde onun yanından ayrılmadı. Cem Sultan'ın rûz-nâmesi gibi olan *Vâkıât-ı Sultan Cemî'* onun yazdığı tahmin edilmektedir. Şehzade öldükten sonra, vefat haberini, eşyaları, maymunu ve papağanı ile birlikte İstanbul'a getirdi. Latifî, Hasan Çelebi ve Alî'nin anlattığına göre Cem'in, çok sevdiği tatlı dilli, beyaz bir papağanı varmış. Gurbet günlerinde onunla konuşur, dertlerini unutmaya çalışırmış. Haydar Çelebi, şehzadeden kalanları getirdiğinde papağanı siyaha boyayıp ta'ziye kelimelerini öğretmiş ve padişaha vermiş (*Tâcü't-Tevârih'te* bunları getirenin Kâtibzâde Nasuh Çelebi olduğu söylenir). Papağan, "*Hüküm Allah'ındır. Kulun elinde ne var? Padişahımızın ömrü ebedî olsun!*" anlamındaki "*El-hükümü lillah payende bâd ömr-i pâdişâh!*" sözlerini söylemiş. Bu, II. Bayezid'in hoşuna gitmiş ve ona Germiyan kalesinde "*a'lâ (büyük) bir zeamet*" vermiştir (Hasan Çelebi ise, Haydar Çelebi Germiyan kalesine hapsedilmişken, papağanın bu sözleri üzerine affedildiğini ve kendisine bir zeamet verildiğini söyler). Fakat beklediğini bulamayan şair, şikâyetnâme tarzında şu beyitle başlayan kasidesini yazmıştır:

*Âsîtanında şehâ cürm ü günâhım yok iken
Neden oldu acaba ben kulı salmak kal'aya
(Latîfi 1314:140).*

Tezkireciler, onun şiirlerini bilgi ve irfanının büyüklüğüne göre zayıf bulurlar.

Sa'dî-i Cem

Cem şairleri arasında, en çok tanınan ve şehzadenin adıyla birlikte anılan tek şairdir. Seferihisar'a bağlı Siroz nahiyesinde doğan şair, Cem'in Konya'daki valiliği sırasında kâtiblik, nişancılık ve musâhiblik gibi görevlerde bulundu. Şehzadeyle birlikte Hac görevini ifa etti. Yıllar süren esaret günlerinde, onun Divanı ve mektuplarını yazan en yakınındaki isimlerden biriydi. Cem'in emriyle, olup bitenler hakkında bilgi toplamak ve bazı devlet büyüklerine mektup iletmek için, kılık değiştirip Anadolu'ya döndü. Rodos adasından önce Aydın vilayetine geçti. Gündüzleri "*ashâb-ı Kehf*" gibi mağaralarda, geceleri de yolda giderken, ağzını tutamayınca casus zannedilerek yakalandı ve İstanbul'a getirildi. Padişahın emriyle başına taş bağlanıp Galata Boğazından denize atıldı (Alî ise, onun getirdiği mektupların cevabını alıp gitmek üzereyken yakalandığını söyler). Banarlı (1971: 413), tezkireler de bahsedilmemekle birlikte, kaynak göstermeden bir Divanı olduğunu söyler. Hasan Çelebi, bir *Sâkinâme*'sinin olduğunu belirterek iki beytini örnek olarak verir. Kaynaklarda, şarab ve harabat (meyhane) vafında güzel şiirler yazan, söz sanatlarında mahir, fasih ve belîğ bir şair olarak anlatılır. Alî (v.137), Necâtî tarafından tanzir edilerek onun tanınmasına vesile olan en seçkin şiirinin "*Didim Ka'be midür kûyun didi bâg-ı cinândur bu / Didüm Tûbâ midur kaddün didi serv-i revândur bu*" matlıyla başlayan gazeli olduğunu söyler.

Şahidî

Edirne'de doğan şair, Cem'in Konya'daki valiliği sırasında defterdarlığını yaptı. Cem mec-

lislerinin de müdavimlerinden biriydi. Kaynaklar, onun usta bir şair olmadığı konusunda birleşirler. *Divanı* (Latîfi 1314:200) ve *Leyla vü Mecnun'u* (Levend 1959: 107-132) vardır. Fakat Divanın nüshasına rastlanmamaktadır. Hasan Çelebi, onun şiirini letafetten yoksun; Âlî de "*sanayi ve tevriyeden âzâde*" bulur. Latîfi ise, devlet adamlarının gözdeleri arasında yer almakla birlikte, makbul sayılacak fazla şiirinin olmadığını, nadiren de olsa güzel beyitler söylediğini belirtir.¹²

Türabî

Cem'in hocası olan şair Kastamonu'da doğdu. İlim ve tasavvuf ehli âlim ve kâmil bir kimsedir. Fatih tarafından Cem'i yetiştirmek üzere görevlendirildi. Cem, Konya'dan ayrılınca İstanbul'a döndü ve kendisine beytûlmâlden 15 akçelik maaş bağlandı. Âlî ve Latîfi, onun tefsir ve hadis ilmine vâkıf, şiirlerini tekke ve imaretlerin duvarlarına yazan, halkla bir arada olmaktan ziyade mezarlıklarda yatmayı ve yollarda dolaşmayı tercih eden, Müslüman, Hıristiyan, Yahudi herkese bir gözle bakabilen, karıncayı bile ezmetten sakınan meczup tabiatlı bir derviş olduğunu; Âşık Çelebi ise, devrinin büyük âlimlerinden olan bu şairin, uzun yıllar ilimle uğraştıktan sonra, kendisini camilerde vaaz etmeye adanmış olduğunu, ayrıca devrinde latifeleriyle ve tasavvufi şiirleriyle tanındığını söyler.

Karamanlı Aynî

Varlığı son yıllarda anlaşılan şair hakkında, kaynaklarda hiç bir bilgi yoktur. Bunu bazı araştırmacılar, Cem Sultan'la olan yakınlığına dayandırır. Fakat diğer Cem şairlerine tezkirelerde yer verilmesi, bunun başka bir sebebinin olduğunu düşündürmektedir. Divanından çıkarılan bilgilere göre Aynî, Türkistan'ın Tirmiz şehrinde doğmuştur. Babasının adı Hüseyin'dir. Şafî olduğu söylenmekle birlikte (Mermer 1997: 13), şiirlerinden Şîf-Caferî olduğu anlaşılmaktadır. Anado-

lu'ya ne zaman geldiği bilinmemektedir. Divanındaki tarihlerden, 1439'dan önce Karaman'a geldiği, Şehzade Mustafa'dan umduğunu bulamayınca Kastamonu'ya gittiği ve Cem'in yanında üç yıl kaldıktan sonra tekrar Karaman'a döndüğü anlaşılmaktadır. Kasidelerinin büyük çoğunluğunu Cem için yazmıştır. Ayrıca birçok gazelinde şehzadeye beslediği sevgiyi ve onun vatani terkinden duyduğu üzüntüyü dile getirmiştir. Bunların yanında, Karamanoğlu Kasım Bey için de birçok kaside yazmıştır. Aynî'nin, Cem'in ölümüne tarih düşürmemesi ve son düşürdüğü tarihin 1491 tarihini taşıması sebebiyle, 1491-1494 yılları arasında öldüğü tahmin edilmektedir. Tek eseri, Mevlâna Müzesi, İhtisas Kütüphanesi 2425'te kayıtlı Divanıdır. Divan yayımlanmıştır (Mermer, 1997). Aynî, 15. asrın büyük şahsiyetleri arasına giremeyen, ikinci derece şairlerden biridir.

DİVAN ŞİİRİNDE CEM SULTAN OLAYI

Yukarıda görüldüğü gibi, Cem şairleri içinde Cem sultan ve Aynî dışında *Divanı* elimizde olan şair yoktur. Bunda, bu şairlerin güçlü şair olmalarının yanında, birkaçı dışında en verimli zamanlarını vatandan uzakta, esaret altında geçirmelerinin de etkisi büyüktür. Fakat, devrin nazire **mecmualarında** (*Edirneli Nazmı, Eğridirli Hacı Kemal ve Pervane Bey*) bunlara ait çok sayıda şiire rastlanmaktadır. Bu acıyı, en derin bir şekilde ruhunda yaşayan şüphesiz Cem Sultan'dır.

Konya'daki valiliği sırasında, neşe ve coşku dolu rintçe şiirler yazan Cem Sultan, esaret yıllarında yazdığı şiirlerinde, yaptıklarından pişmanlık duyan, vatan ve aile özlemiyle dolu ve bu uğurda canını bile vermeyi göze alan lirik bir şair olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu şiirlerle öncekiler arasında, gerek duygu yoğunluğu, gerekse üslûp bakımından belirgin bir fark vardır. Âşık Çelebi, "*kasîde-i râiyye*" ve "*kerem*" **redifli kasidelerle** birlikte, Cem Divanının Sa'dî tarafın-

dan Anadolu'ya getirildiğini söyleyerek, bu şiirlerin sürgün yıllarında yazıldığını vurgular (v. 157a). Divanda, bunların dışında da esaret günlerindeki duygularını aksettiren şiirlere rastlanmaktadır.

Cem Sultan üzerine çalışan araştırmacıların pek dikkatini çekmeyen VI. kaside, hayatla ölüm arasında gidip gelen şehzadenin hâlet-i rûhiyesini en çarpıcı kelimelerle ifade eden, aynı zamanda sağlam bir kurguya sahip olan bir şiirdir. Bilindiği gibi, kapılarını genellikle şairlerin iç dünyasına ve dış dünyaya kapatarak, onları geleceğin soyut dünyasının emrine veren Divan estetiği; Cem'in bazı şiirlerinde kapılarını ardına kadar şairin gerçek dünyasına açar. Edebî eserden hareketle, şairin kendisi ve sosyal hayatıyla ilgili sonuçlar çıkarmak daima ihtiyatlı olmayı gerektiren bir durum olmakla birlikte; bu beyitler hiçbir şüpheye yer bırakmayacak şekilde onun macerasını naklederler. Şekil olarak, alışılmış örneklerden farklı olan bu kaside, gece tasviriyle başlayıp gündüz tasviriyle devam eder. Bu gece-gündüz imgesinin niçin seçildiği sorusunun cevabı, kasidenin akışı içinde anlaşılmaktadır. Gecedden sonra gelen gündüz bir cenneti andırırken, dert ocağında yanan Cem için bir şey ifade etmemektedir. Onun için doğan güneş, dünyayı aydınlatmaktan ziyade her an yeni belalar getiren bir nesnedir ("*mîhr-i belâ-tâb*"). Çünkü, ne kötü talihi kendisine güler, ne de ıstırap gecesi safa sahabına döner. Onun bahtına düşen hep "*leyle-i yeldâ*"dır (en uzun gecedir):

*Her kime meded dirsem urur başuma sengi
Ben haste-dile kimsene rahm itmedi aslâ*

*Bahtum gicesinden togalı mîhr-i belâ-tâb
Gün gibi ayan oldu ki el-leyletü hublâ*

*irişmedi fûrkat gicesi subh-ı safâya
Bahtuma karin oldu meğer leyle-i yeldâ* (s.20-21)

Şair için başına gelenler kıyametten farksızdır. Çünkü, kişiye göre en büyük kıyamet kendi

ölümüdür. O da yaşayan bir ölüden farksızdır. Küffâra kendisini esir eden kötü talihine sitem etmekten, kendi kendini tüketmekten başka çaresi yoktur. Kulaklarına ne bir ezan sesi, ne de dost sesi erişmektedir. Nereye baksa gözünde musalla taşları görünür. Artık o, dertten, kederden ("*gam-ı eyyam*") başka arayıp soranı olmayan bir ölüden farksız, yapayalnız bir kimsedir:

*Bu hâle kıyâmet dir isem ben ne aceb kim
Kendi ölümüdür kişiye sâ 'at-ı uzmâ*

*Her kime ki ben yâr dirsem ol bana agyâr
Her kime ki ben dost direm ol bana a 'dâ*

*İrişmeyeli gûşuma âvâz-ı mü'ezzin
Her kanda bakam gözde uçar sahn-ı musalla*

*Bu derd ile ben çokdan ölürdüm gam-ı eyyam
Ger hâturumu kılmasa geh gah teseilâ (s.21)*

Divan şiirinde gerçek anlamda göremediğimiz ölüm fikri, bu beyitlerde realist bir şekilde ifade edilir. Okuyucuyu hayatla ölüm arasındaki sınır çizgisinde dolaştıran bu beyitlerden sonra, şair gâibten gelen bir sesle Hakk'a ve Hz. Muhammed'e duaya başlar. Şiirde geçen, "*mihri belâ-tâb*" ve "*leyle-i yeldâ*" gibi tamlamalar, şairin psikolojisini ve onun gece ve gündüze, yani hayata bakışını çok iyi aksettirmektedir.

Cem, Ahmed Paşa'ya nazire olarak yazdığı "*kerem*" redifli kasidesinde ise, ümitsizlik içinde II. Bayezid'in kapısını çalar ve onun kere mine sığınır. Padişahın sesine kulak vermesini, ayıbını yüzüne vurmamasını, gurbet ilde ölmekten kendi vatanında cezasını çekmeye müsaade etmesini, elinde kefen başını vermeye hazır olduğunu söyler:

*Husrevâ dinle bu ben mûr-ı za'îfün hâlin
Çünkü sensin bu zemân içre Süleymân-ı kerem*

*Yine yüz urname geldiüm kapuna haclet ile
Aybumu yüzüme urma ki budur şân-ı kerem*

Tig-i hışm elde vü boynumda kefen ortada baş

Tâbi'em her ne ki emr eylese fermân-ı kerem (s.27-29)

Âşık Çelebi'ye göre (67b), Cem tarafından Nice'deki eğlence meclislerinde yazılan "*Câm-ı Cem nûş eyle ey Cem bu Frengistândur*" mısraıyla başlayan kaside-i râiyye, gurbet yıllarında yazılan diğer kasidelerinden farklı olarak coşku ve yaşama sevinciyle dolu bir şiirdir. Latifi ve Alî, bu kasidenin Cem'i teselli sadedinde Sa'dî tarafından söylendiğini belirtir (*Latifi 1314:188; Âli: 137*). Cavit Baysun da, üslûbun Cem'inkine pek benzemediğini söyleyerek bu görüşe katılır (1945: 81). Faik Reşad ise (1913: 207), sadece son iki beytin Sa'dî'ye ait olduğunu, kasidenin ise Cem tarafından yazıldığını söyler. Daha sonraki çalışmalarda da bu görüş kabul görür (*Okur 1992: 41; İz ve Kut 1985: 182*). Kaside incelendiğinde, bunun Divan şiirinde örneklerine rastladığımız hasbihâl türü şiirlerden olduğu anlaşılmaktadır. Son iki beyitte ise, şiirin II. Bayezid'in namına yazıldığının söylenmesi ve onun hükümdarlığının ilânı; bu beyitlerin Divanı Anadolu'ya getiren Sa'dî tarafından ilave edilmiş olabileceğini düşündürmektedir.

Şiirlerinde, şaraba ve eğlenceye düşkün rint bir şair olarak karşımıza çıkan Cem, Fransa'daki ilk zamanlarında yazdığı anlaşılan bu kasidesinde kadere karşı elinden bir şey gelmediğini, Frengistan'a sağ salim geldiği için şükredip fırsat eldeyken zevk ve sefa sürmenin zamanı olduğunu düşünür. Sonra da Fransız şehrinin bahçelerini, Fransız prensini, kâfir dilince şarkılar söyleyen güzelleri, başları altın işlemeli, kolları çıplak bey çocuklarının eğlencelerini, yiyip içtiklerini realist bir şekilde tasvir eder. Kasidede bahsedilen şehir, Cem'in 1483'te geldiği Rumully; Frenk şehzadesi de ona acıyıp yardımcı olmaya çalışan Sovoie dukasının 14 yaşındaki oğlu Charles olmalıdır:

*Fursatı fevt eyleme ayş eyle sür zevk ü sefa
Kimseye bakî degül bu mülk-i dünyâ fânîdür
Geldügün şehr-i Franca bağçesinün her biri
Sidre vü huld ü na'im ü ravza-i Rıdvândır
Ayş kul şehrinde bu şehzade-i Efrenginün
Kim be-gayet nazenin ü husrev-i hûbândur*

*On iki bön oğlu hân karşımda câmı içer
On sekiz sâkî vü meclisde güzel oğlandır*

*Ser-be-ser Mısrî çiniler kâse-i fağfûrlar
Keklik ü turna gügercin kuzular biryândur*

*Kıpkızıl müşg ile bişmiş tâze balık etleri
Kâse-i çinîde kand-ile gül-âb-efşândur (s.
32-34)*

Cem'in bu safa günleri uzun sürmez, bir müddet sonra kaderine terk edilir. "Felek!" redifli terki-bendinde, kendisine dert ve beladan başka bir şey getirmeyen kör talihine isyan eder. Fakat kabahatin kendisinde olduğunun da bilincindedir. Kendisini, bulunduğu ortamın kadrini kıymetini bilmemekle suçlayarak iç hesaplaşmaya girer. Bunlar, Divan şiirinde gördüğümüz alışılmış felek şikayetlerinden farklı, içten gelen öz eleştirilerdir. Yaşanan hayatın getirdiği acılar, şairin samimî duygularıyla birleşince eski şiirimizde rastlanmayacak örnekler karşımıza çıkmaktadır:

*Düşmenler içre nice aceb hâle ugradum
Bir dost yok kim eyleye bir merhabâ dirîg*

*Kendü elümle başuma aldum belâları
Kendimden oldi bana bu cürm ü hatâ dirîg*

*Oldum esir kâfire nâ-gâh bî-günâh
Kendü elümle ayaguma balta urdum âh*

*Bu bendi kim bana sen idersin eyâ felek
Düşmenlerüme dahi anı virmesün İlâh (s.36-37)*

Bu beyitler, Cem'in çektiği acıların büyüklüğünü ve duyduğu pişmanlığı hiçbir yoruma ihtiya-

yaç duymayacak şekilde göstermektedir. Meram bağlarından cehennemden farksız bir yere gelen şair, ölümünü bekleyen çaresiz bir hasta gibi vasiyet de eder. Fakat az da olsa içinde küçük bir ümit ışığı vardır:

*İy dostlar beni anıcak mâtem eylesün
Eyle tutun ki gurbet içinde ben Ölmüşem*

*Bir yire gelmişem ki bedeldür cahîmden
Bana makam olmuş iken Konya 'da Meram*

*Hak'dan inayet irür ise bana ger felek
Yüzün karası sana kahur bu geçer felek (s.
38-40)*

Şair, "Cem" redifli gazelinde, kasidelerinde ve terki-bendinde gördüğümüz iç hesaplaşmayı devam ettirir. Bu gazelinde, onu hayata bağlayan ümit ışığının artık sönmeye yüz tuttuğunu görüyoruz. Bu kadar acıyı hak etmediğini düşünen şair, hazana dönen hayatının hiçbir zaman bahara erişmeyeceği gerçeğini idrak eder:

*Fürkat hazânı şöyle sarardursa benzini
Hiç ummazam ki irişe fast-ı bahara Cem*

*Tir-i belâya karşı tutupdur siper gibi
Yâ Rab ne kıldı n'eyledi bu rüzgâra Cem
(s.172)*

Cem'in üç yaşındaki oğlu Oğuz Han'ın, II. Bayezid'in emriyle boğdurularak öldürülmesi, acılarını dayanılmaz hâle getirmiş ve ıstıbabını yazdığı üç gazelde ifade etmiştir. Divan Edebiyatında, siyasî otorite tarafından öldürülen şehzadeler için yazılan istisnâi mersiye örneklerinden olan bu gazellerde; bir baba olarak masum evladını kaybetmenin verdiği acıyı ve duyduğu isyanı açıkça dile getirmiştir. Cem, bu gazellerinde de yine kötü talihine sitem eder, kalemini ne kardeşine ne de örf'e yöneltir. Hiç bir şeyden habersiz küçücük oğluna kıyılması, onun ıstıbabını bir kez daha arttırmış; taht kavgasını unutturarak bir kılını bile Karun'un hazinelerine ve Osmanlı ülkesine değişmeyeceği oğlunun ardından

feryat ettirmiştir:

*Yakamu yurtup elimden nicesi âh itmeyem
Cânımı odlara atdı derd-i Oğuz Han felek
Aglamaktan ciger-gûşem firâkıdan müdâm
Kara kara kanlara boyandı bahristân felek*

*Bir kılına virseler virmezdim Oğuz Han'umun
Genc-i Kârun-ıla bin bin mülket-i Osman felek*

*Âh u vâ-veylâ dirîg ü hasret ü sad derd âh
Kim Oğuz Han 'um dahi görmeğe yok imkân
felek (s.30)*

Cem'in diğer gazellerinde de, kasideleri kadar olmamakla birlikte sürgün hayatından izler taşıyan beyitlere rastlanmaktadır. Bunların, vatanından uzakta, sürgün yıllarında yazıldığında şüphe yoktur. Vatandan ayrıldığı günlerde yazdığı anlaşılan bir gazelinde, çıktığı bu "rızasız sefer"de, sevgilisinden kendisini yalnız bırakmamasını ister. Çünkü yâr olmayınca sefer de safa vermemektedir:

*Kıldum diyâr-ı yâri koyup ben gedâ sefer
Allah ki nice müşkil imiş bî-rızâ sefer*

*Gel yoldaş ol Cem'e seferden safâ bula
Kim yâri olmayana de güldür safâ sefer (s.
98)*

Sevgilisinin ardından feryat ettiği bazı âşıkane gazellerinde, şuur altındaki devlet tutkusu ve vatan hasreti gün yüzüne çıkmaktadır. Cem, kendisine devlet gibi vuslatın da nasib olmadığını, fakat elinden gelen bir şeyin de olmadığını söyler. Artık o, daracık kefen içinde yatan çaresiz bir ölüden farksızdır. Sevgili ile olduğu zamanlar, hazan bile bahara dönerken, artık onsuz bahar hazana dönmektedir. Esaret günlerinde yârini düşünüp ağlarken, bir taraftan da vatan derdiyle göz yaşları döker:

*Vuslatundur sanemâ devlettim illâ n'ideyim
Bana yâr olmadı ol devlet elümden ne gelür*

Cism-i Cem pîrehan içinde gamundan sanemâ

Sanasın tar kefen içre yatur bir ölüdür (s .76,86)

*Fürk at de yâr vaslın onup ağılayup direm
Kanı diyârumuz acebâ n'oldı yârumuz
(s.111)*

Sehî (1325: 13) ve Latifi (1314: 64-65)'nin anlattığına göre, II.Bayezid bir şiirinde kardeşini dünya saltanatına önem vermekle ve kaderine razı olmamakla suçlamıştır:

*Çün rüz-ı ezel kısmet olunmuş bana devlet
Takdire rıza virmeyesin böyle sebep ne*

*Hâccü'l-Harâmeynem diyüben da'vî kılursun
Bu saltanat-ı dünya için bunca taleb ne*

Cem ise, taht konusunu bir kenara bırakıp çektiği dayanılmaz acıları ima ederek şöyle cevap vermiştir:

*Sen bister-i nâz içre yatup gül gibi her dem
Cem derd ile bâlîn idine hân sebep ne
(s.198)¹⁹*

Cem Sultan'in, Farsça Divanında da ayrılıktan, kötü talihten şikayet ettiği beyitlere rastlanmaktadır (M.Tevfik, 1328: 27).

Cem'in bu gazellerinden başka, gurbetten, ayrılıktan şikayet ettiği bazı âşıkane şiirlerinin, esaret günlerinde geçirdiği aşk maceralarını ima ettiği ileri sürülmüştür. Onun, hasret yüklü, lirik şiirleri, daha çok hayatının ikinci döneminde yazılmakla birlikte; bu konuda kesin bir şey söylemek mümkün değildir. Çünkü bu tür şiirler, her şairde rastlayabileceğimiz, sevgiliden ayrı düşmenin verdiği ıstırapı ifade eden örneklerdir. Latifi'nin (1314:65), onun gurbet diyarında "hasret-nâme" ve "firkatnâmeleler" yazdığını söyleyerek verdiği örnekler ve Faik Reşad'ın (1913:203), Nice'de Cem'in Helene ile yaşadığı aşkın ardından yazıldığını ileri sürdüğü "gelür" redifli gazel vs. gibi. Ayrıca şairin, vatani bir anneye ve güzel bir sevgiliye benzettiği ve Banarlı tarafından edebiyatımızdaki vatan şiirlerinin ilk örneği olarak yorumlanan (1971: 451), "Cân dimağına irüp bûy-ı vatan /Dil diler kim

görine rûy-ı vatan" beytiyle başlayan ve Divanın tenkitli basımında bulunmayan gazel, küçük farklılıklarla *Cemşid ü Hurşid* mesnevisinde yer almaktadır (*Okur 1992:44*). Bu mesnevinin Konya'da yazılması sebebiyle, gazelin sürgün yıllarındaki vatan özlemini ifade ettiği söylenemez. Aynı şekilde, Cem'in hazin hayatının hikâyesi olarak yorumlanan ve annesine yazdığı ileri sürülen (*Reşad 1913: 208; Banarlı 1971: 450-451*) "ancak" redifli manzum mektup da, Cavit Baysun'un da belirttiği gibi (1945: 80) *Câm-ı Cem Âyin'i* yazan Bayatî tarafından yazılmış olmalıdır. Çünkü, şairin Papa tarafından Fransa kralına teslim edildikten sonra ölümüne günler kala, macerasını hikâye eden manzum bir mektup yazması akla pek uygun düşmemektedir. Bu mektup, üslûp olarak da Cem'in diğer şiirlerinden farklı, zayıf bir şiirdir. Hatta bundan hareketle Şehabettin Süleyman, bu şiirin ona ait olmayabileceği ihtimalini göz ardı ederek esaretin Cem'i öldürmeden "*şahsiyet-i edebîyye"sini yok ettiğini ileri sürmüştür (Baysun 1945: 80).*"²²

Cem'in en yakın arkadaşlarından biri olan ve hayatı onun gibi trajik bir şekilde sonuçlanan Sa'dî'nin, bazı şiirlerinde bu olayın akislerine rastlanmaktadır. Nazire mecmualarında, onun Cem'e yazdığı çok sayıda naziresine yer verilmiştir. Bunlar, şehzadenin şair üzerindeki etkisinin büyüklüğünü göstermektedir. O, yazdığı şiirlerle de şehzadenin acılarını paylaşmaya çalışmış; onun gibi kendisine hicran ve elemden başka bir şey getirmeyen kötü talihine sitem ederek, küffar elinde kendisini kurtarmak isteyen bir müslümanın olmamasından şikayet etmiştir:

*Devlet külahını yere çaldı bu baht-i şüm
Zillet belâsın ögniime saldı zemân felek*

*Yâ Rab ne kıldum ol felek-i bî-vefâya kim
Devrân cefası der d ile kaddümi Udi ceng*

*Demler gelür ki bulamasam kurı nân yisem
Can tûtisine tâ 'am iken gül-şeker dirîg*

*Yüzün karası sana kala âkîbet felek
Bulam girüben olmaz isem menzilet felek*

Küffâr elinden itmeğe ben bende 'i halâs

Dünyâda gayret ehli müselmân bulunmadı
(E. H. Kemal: 188a-189b)

*Sa'dî bu vâdi-yi gurbetde kalup hasret ile
Âh eger irmezse yed-i millet-i Osmâne dirîg*
(E.H.Kemal: 162b)

Nazire mecmualarında, Sa'dî tarafından II. Bayezid adına yazılan "*Kasîde-i Sa'dî Be-nâm-ı Bayezid Han*" başlıklı iki kasideye rastlanmaktadır (bk. E. H. Kemal: 245a, 385a). Bunlar, Cem tarafından Anadolu'ya gönderilirken veya Anadolu'ya geldikten sonra padişah tarafından affedilme umuduyla yazılmış olmalıdır. Şair, kasidelerinde Bayezid'in padişahlığını vurgulayarak, onun adaletine sığınır ve kendisine Hindistan'da bile verilecek mansıba razı olur. Fakat, bu kasideler onun affedilmesine yetmez ve padişahın emriyle denize atılır:

*Didi Sultân Bayezid Han devridür bülbül gibi
Verd-i ruhsârımı virdük her seher didüm be-
çüşm*

*Şâh Sultân Bayezid'a bin Muhammed Han
kim ol*

Mansıbın kemter kulunun mülk-i Hindûstan ola

*Rüzgâra sıyt-ı adlün tolmuş iken Sa 'dinün
Zulm ile bağı gam odında niçün biryân ola*

Cem'le birlikte esaret hayatına katılan Haydar Çelebi ve Sehayî ile bunlardan ayrılarak Anadolu'da kalan Şahidî ve Türebî'nin nazire mecmualarındaki şiirlerinde ise, Sehayî'nin aşağıdaki beyti dışında bu olayın akislerine rastlanmamaktadır.

*Gurbet illerine ayak basalı
Hûn-ı dildür reh-i gamda bana zâd (E. Nazmî: 60 a)*

Şahidî ve Türebî gibi vatandan ayrılmamayı tercih eden Karamanlı Aynî ise, gerek valilik yıl-

larında, gerekse esaret günlerinde, şehzade hakkında en çok şiir yazan şair olarak dikkati çekmektedir. O, kaside ve gazellerinin büyük bir kısmını Cem Sultan için yazmış ve Cem sevgisi ve taraftarlığını sanatının esas gayelerinden biri hâline getirmiştir. Divan edebiyatında, hamisine olan bağlılığını bu şekilde aşk derecesine dönüştüren başka bir şaire rastlamak güçtür. Şehzadenin en yakın nedimlerinden biri olduğu anlaşılın şairin hangi görevleri üstlendiği bilinmemektedir. Cem'in hocalığını yaptığına dair görüşlerin ise bir dayanağı yoktur. Aynî, Şii-Caferî ve Karaman Beyliği taraftarıdır. Divanında Karaman Beyi Kasım için de yazılan çok sayıda şiire rastlanmaktadır. Burada, Cem Sultan'ın da Kasım Bey'le yakın bir dost olduğunu ve onun da Karaman halkı tarafından çok sevildiğini belirtelim.

Anadolu'ya geldikten sonra, Konya'da Şehzade Mustafa'dan umduğunu bulamayan Aynî, Candaroğulları Beyliğinin merkezi Kastamonu'ya giderek, Cem'in maiyetine girer. Şairin, Mustafa'yı tutulmuş bir aya, Cem'i ise güneşe benzetmesi Kastamonu'da beklediği ilgiyi bulduğunu göstermektedir. Üç yıl kadar süren bu beraberlik, Cem'in İstanbul'a dönmesiyle kesilir; şaire de üzgün bir şekilde Karaman'a dönmek düşer.

*N'ola Candar ilini terk idüben ger gidevüz
Hey kara gözlü bize mülk-i Karaman dahi yig*
(s.514) ²³

Dil- rübâsuz iş bu cânı n' iderem

Geldi eyyam-ı fırak âh iderem

Terk idüp Candar ilini giderem

El-fırak iy taht-ı Candar el-fırâk (s. 148)

Şehzadenin Karaman'a vali olarak atanmasıyla, şairin Cem'le ayrılan yolları yeniden birleşir. Bundan duyduğu memnuniyeti yazdığı şiirlerle ifade eder. Tecrübesiz bir kişi olan Cem'in, etrafını liyakatsiz insanların doldurması ve şehzadenin onlarla saltanat meşveretinde bulunması, şairi oldukça rahatsız eder. Onları bizzat isim ve-

terek eleştirir. Bu tür beyitler, Aynî'nin ilk zamanlar -belki de Cem'in etrafındaki kişiler yüzünden- beklediği ilgiyi bulamadığını göstermektedir. Herkes Cem'in kapısında izzet ve ihtiram bulurken, kendisinden de lütufların esirgenmesini ister. Sonunda bu isteğine kavuştuğu anlaşılın şair, kışlık, yazlık demeden onun yanından ayrılmaz olur:

*Bendeler kapunda kamu buldılar tâc u kemer
Bu bürehne çâkerün de n'ola geysê hil'atiin*
(s.114)

Yüri pâyında ol şeh Cem katında

Gezin kışlağın yaylağıyla (s.168)

Fatih'in ölümünden sonra, Cem'in ailesi ve kendisine bağlı adamlarıyla birlikte Mısır'a gitmesi Aynî'yi bir kez daha yaralar. O, Cem'in Karaman'ı terk etmesini doğru bulmaz, gitmemesi için adeta yalvarır:

*Gitme Karaman'dan gönül şol mülk-i Osman
vârisi*

*Bu hitta-ı Yunana ol şeh Cem olan sultân ge-
lür (s.445)*

Senden ayru diller oldu bî-neşât

Senden ayru canlar oldu bî-safâ

Ol ki itdi Rûm ilinde adı Cem

Ol ki tutdı Şâm ilinde şimdi câ (s. 178-179)

Şehzadeye bu kadar gönülden bağlı olan şairin, Cem'in kafilesine katılmaması şaşırıktır. Bunlar, gerek mezhebi, gerekse Karamanlılarla yaşanan problemler sebebiyle, şehzadeyle şair arasında daima bir mesafenin olduğunu göstermektedir. Bu ikinci ayrılık kısa sürer ve Cem, Karamanoğlu Kasım Bey gibi insanların teşvikiyle şansını tekrar denemek üzere geri döner. Bu yenden kavuşma şairi oldukça sevindirir. Fakat Cem'in Bayezid karşısında tutunamayarak, Rodos yoluyla Frengistan'a sığınmak zorunda kalmasıyla bu sevinç kısa sürer. Şaire de, Osman soyuna Kâfiristan'ı vatan eden feleğe sitem etmek ve şehzadenin padişahlığına kavuşması için

dua etmek düşer. Fakat, içinde küçük de olsa şehzadenin Rum ilinde padişahlığını ilan edeceğine dair bir ümit vardır:

*Bir işi işledim bu cihânun Cem'ine sen
Alemde görmedi buný kimse revâ felek*

*Sultân Cem'e reva midî câm-ı cihân iken
Gurbet deminde hem-dem ola âh u vâ felek*
(s.213-214)

*Bes degül mi bana gurbet mihneti
Yıllarıyla işbu hasret mihneti
Ne revâdur böyle fûrkat mihneti
Vâ firâk u vâ firâk u vâ firâk (s .25 5)*

*Ger bir nefes irem sana ömrümde şâh Cem
Ömrümde hâsulum benüm ol bir nefes ola*
(s.316)

*Şeh Cem Frengistanda ger mahsûn olup
gangîn ise
Rûmun ilinde şâh olup bir gün ola şâdân ola*
(s.325)

*Gel gör denizden gözlerün bu Aynî'nün iy
Nâh-ı Cem
Seyl oldu yaşı turmayup çağlar gelür çağlar
gider (s.444)*

Cem'in Anadolu'dan ayrılmasından iki yıl sonra, Karamanoğlu Kasım Bey'in (Ö.1483) ölümü, yapayalnız kalan şairin bütün ümitlerini yok eder. Artık Karaman ülkesinin de sonunun geldiğini düşünür. Bu yıllar, Şah İsmail'le olan mücadele sebebiyle, Karaman Beyliği taraftarlarına yönelik baskıların arttığı dönemlere rastlar. Şair açıkça Osmanlılara karşı tavır koyar. Hatta, Bayezid'in Karaman toprağını Kerbela'ya döndürdüğünü, "Yezidi" olarak nitelediği Aksaray kadısının Hüseyin neslini yok ettiğini söyleyerek ağır hakaretlerde bulunur ve kendisinin de öldürülmesi için meydan okur. Tutunacak bir dalı kalmayan ve hayattan ümidini kesen şair, saltanat

satrancını kaybetmenin verdiği üzüntüyle her şeye yuf çeker ve "ledün" ilmi elde etmenin zamanı geldiğini düşünerek tasavvufa sığınır. Onun Bayramî Müştak Baba için yazdığı şiirler bu döneme ait olmalıdır. Cem'e olan yakınlığı ve ona yazdığı şiirleriyle Bayezid taraftarlarının tepkilerini üzerine çektiği anlaşılan şairin, Sa'dî gibi öldürülmüş olabileceği de gözden uzak tutulmamalıdır. Onun, tezkirelere alınmaması ve Divanının meçhul kalmasının sebeplerini de kanaatimce burada aramak gerekir:

*Yezidî Aksara kadısı mel'un
Hüseyinün nesline vurdu bıçağın*

*Bu zulmi görmedi bir kimse dahi
Düzelden Hak gözi kara vü ağın*

*Bana adi iy şeh başun için
Elini kes onun togra ayagun (s.194)
İy Karaman şahı öldi har-sıfat olan rakîb
İtleri Osman ilinün itdi feryâd üstine (s.633)*

Cem Sultan olayının diğer Divan şairlerine yansımalarına gelince... Türk tarihinin en trajik kahramanlarından biri olan bu talihsiz şehzadenin ölümünün ardından, şairler duydukları acıyı şiirlerine aksettirmemişlerdir. Çünkü edebiyatımızda, siyasî irade tarafından öldürülen şehzadeler için, birkaç istisna dışında -Şehzade Mustafa mersiyeleri gibi- mersiye yazma geleneği yoktur (bk. İsen 1993: LXXXIV-LXXI). Devletin bekası için kardeşine ve evladına kıymanın acısına katlanan padişahlar gibi, halk ve şairler de kati emrinin dayandığı fetva karşısında sessiz kalmayı tercih etmişlerdir. Cem de siyasî iradeye karşı gelerek kendi sonunu hazırlayan talihsiz bir şehzadedir.

SONUÇ

Konya'da şehzadeler etrafında oluşan sıradan bir edebiyat topluluğu iken, Cem Sultan'ın

girdiği taht mücadelesinden sonra birkaçı dışında vatani birlikte terk ederek düşman elinde yenden saltanatı ele geçirme -vatani bölme de denilebilir- ütopyasına kapılan Cem şairleri, kendi üzerine oynanan oyunları anlamalarından sonra her şeyi unutup vatan topraklarında ölebilmeyen yollarını aramaya başladılar. Bu trajik olayın, sosyal ve tarihî sonuçları bir kenara bırakılacak olursa; Cem Sultan ve Sa'dî esaret günlerinde yazdıkları şiirleriyle sanatlarını hayata ve insanın gerçek dünyasına açarak alışılmış felek şikayetlerinin ötesinde, iç dünyalarında yaşadıkları he-

saplaşmayı, pişmanlık duygularını, şehzadeye olan bağlılıklarını, vatan ve aile özlemine realist bir şekilde ifade etmişlerdir. Aynı'nin şiirleri ise Cem Sultan olayının realist bir hikâyesi gibidir. Bunlar, Klâsik şiir estetiği içinde istisnâ örneklerdir. Şairlerin bu dönemde yazdıkları şiirlerin, siyasî otorite korkusu vs. gibi sebeplerle gün ışığına çıkarılmamış olması ihtimali de gözden uzak tutulmamalıdır. Esaret dönemiyle ilgili şiirlerin sınırlı olması, Cem Sultan vak'asının edebiyatımızdaki seyrini tam anlamıyla takip etmemize engel olmaktadır.

AÇIKLAMALAR

Divan Edebiyatındaki edebî muhitlerle ilgili bk. İpekten 1996.

² Yazarın toplum içindeki konumu, maddî sorunları ve sanat koruyuculuğu için bk. Escarpit 1992 : 43-58.

³ Cem şairleri konusunda, daha çok tezkirelerdeki biyografik bilgilere dayanan bir makale (*isen 1979:27-28 ; 1997:164-168*) ile bir konferansın (*Aynur 1995*) dışında yayımlanmış olan bir çalışma yoktur. Aynur'un makalesi de tebliğimizin sunulmasından sonra yayımlanmıştır (*Aynur 2000*).

⁴ Bunlar arasında en eskisi, Guy Allard'ın halk arasındaki rivayetlerden hareketle yazdığı Cem'le Baron Jacques de Sassa-nage'nin kızı Philippine-Helene arasındaki aşkı anlatan *Zizimi, Prince Ottoman Amaureux de Philippine- Helene de Sassonage* (1673) adlı romanıdır (*Gibb 1965:80; Thuasne 1892*). Eser daha sonra farklı bir adla (*Lovie et Les Aventures de Zizime*) 1724'te tekrar basılmıştır (*Eyice 1973:3*). Belirleyebildiğimiz diğer edebî eserler, Yugoslav İva Andriç'in *Prokleta Avliye* (Lâ-netli Avlu), Bulgar Vera Mutaççiyeva'nın *Cem Sultan Olayı* (çev. N. Yümaer, İst. 1971), İtalyan Andrea Rubbi'nin *Rodi Pre-ja Trajedi-* (Venezia 1773), Roderick C. Morris'in *Cem Sultan, Bir Saray ispiyoncusunun Anıları* (Çev. Hakan Türkkuşu), (İst. 1997); bizim edebiyatımızda Yavuz Bahadıroğlu'nun *Cem Sultan* (İst. 1986) ve *Cem Sultan'ın Gurbet Sürgünü* (İst. 1986), Ayhan Başoğlu'nun *Cem Sultan* (yt. y.), S. Tezel-Ünlü Demiralp'in *Cem Sultan—Tarihî Roman-* (Ank. 1959), F. Fazıl Tülbentçi'nin *Cem Sultan* (3. baskı, İst. 1980); Lamia Balı'nın *Cem Sultan-Radyo Tiyatrosu* (1969), A. Turan Oflazoğlu'nun *Cem Sultan: Tragedya iki Perde* (Ank. 1986)'dir. Cem Sultan ülkemizde bir filme de konu olmuş ve onunla ilgili portreler yayımlanmıştır (Portreler için bk. Eyice 1973: 1-50).

Cem Sultan'ın hayatını geniş ölçüde aydınlatan biyografiler yayımlanmıştır. Bu kısa biyografide bu eserlerden yararlanılmıştır. Bunlar arasında en önemlileri, Thuasne'nin

Djem Sultan (Paris 1892), N. Vatin'in *Sultan Djem* adlı monografileri ile Cavit Baysun'un *İslam Ansiklopedisi'ndeki "Cem Sultan"* maddesidir (1945:69-81). Bu çalışmalar, büyük ölçüde Cem'in vefatından 20 yıl sonra (H. 920) defterdarı Haydar Çelebi tarafından yazıldığı tahmin edilen ve onun gurbet günlerini anlatan bir rûznâme niteliğindeki *Vâkiât-ı Sultan Cem* (İst. 1956) ve bunda bulunmayan bazı vak'aları içeren Sadeddin Efendi'nin *Tâcu't-Tevarih'ine* dayanmaktadır (İst. 1279; Ank. 1979). Kanunî devrinde kaleme alınan ve yazarı bilinmeyen *Gurbet-nâme-i Sultan Cem* ise, küçük farklılıklarla *Vâkiât'ın* benzeridir (*Danışmend 1954: 211-273*). Son yıllarda ise Cem Sultan'la ilgili Vatikan (Galatto 1986) ve Topkapı Sarayındaki arşiv kayıtları (Lefort 1981) yayımlanmıştır.

Vakiât'ta, mahbûb ve mahbûbesi bol, bağ ve bağçesi güzel bir şehir olarak anlatılan Nice'deki eğlence âlemleri şöyle anlatılır: "Sultan Cem'i bu müddet içinde oyalayıp eğlendirmek için, sık sık şehrin güzel bakire kızlarını getirip dans ettirirler, hora teptirirlerdi. Onların adetlerinde kaç göç yoktur. Hatta öpüşmekle, kucaklaşmakla iftihar ederler ve oyun oynayarak yorulan kızlar dinlenme ihtiyacını duyduklarında -boyunları, kolları açık saçık- yabancı erkeklerin dizlerine otururirler. Aralarında pek güzel birisine bir aralık şehzade bile alâka göstermişti" (*Haydar Çelebi:26-27*).

⁷ Fatih, kanunnâmesindeki "*her kimesneye evlâdından saltanat müyesser ola karındaşların nizâm-ı âlem için katletmek münasıptir ekser ulemâ dahi tecviz itmişdir anulla âmil olalar*" (*TOEM 1330: 27*) hükmü gereği, tahta çıktığında kardeşlerini boğdurarak öldürtmüş, diğer padişahlar da buna uymuştur. Osmanlı tarihi boyunca katledilen şehzadelerin sayısı 80'i bulmuştur. III. Mehmed, bir günde 19 kardeşini öldürerek bu örfü adeta katliama dönüştürmüştür. Kardeş katli, I. Ahmed (1603-1617) tarafından uygulanmamış, IV. Mehmed (1648-1687) tarafından kaldırılarak hanedanının en yaşlı üyesinin tahta geçmesi usûlü benimsenmiştir (Bu konuda bk. Alderson 1998:27-44, 57-66; Uzunçarşılı 1945).

Kandî için bk. Latîfî 1314 : 274-275; Sehî 1325 : 96; Âlî: 162-163.

⁹ La'li için bk. Latîfî 1314: 303; Âşık Çelebi: 107b; Hasan Çelebi II: 838-839; Âlî: 269; Beyanî: 78; Bursalı II: 404.

¹⁰ Haydar Çelebi için bk. Sehî 1325: 96; Latîfî 1314: 140; Hasan Çelebi I: 313-314; Âlî: 134-135.

¹¹ Sa'dî-i Cem için bk. Sehî 1325: 68; Latîfî 1314: 188-190; Âşık Çelebi 156b-157a ; Hasan Çelebi I: 461-462; Âlî: 137; Beyanî :40 ; Riyazî : 75; Fâizî: 63 ; Ş.Sâmi 4, 1317: 2573; Mehmed Süreyya II: 25; M.Nail Tuman II: 621 Barınlı 1971: 473.

¹² Şahidî için bk. Sehî 1325: 95; Latîfî 1314: 200-201; Hasan Çelebi I: 509; Âlî: 157; Levend 1959: 107-132; Fâizî: 65; M. Süreyya II: 123.

¹³ Tûrabî için bk. Sehî, 1325: 95; Latîfî 1314: 109; Âşık Çelebi: 258a- 258b; Hasan Çelebi I:236; Âlî: 133.

¹⁴ Aynî'nin hayatı için bk. Mermer 1997: 11-17; Unver 1991:273.

Cem Sultan'la ilgili örnekler, Halil Ersoylu'nun *Cem Sultan'ın Türkçe Divanı* (Ank.1989) adlı tenkitli neşrinden alınmıştır. Belirtilen şiir ve sayfa numaraları bu esere aittir.

Sadece I.Ü. Küt., Ty. 5547'deki nüshada bulunan "*kerem*" redifli kaside, bu nüshada Sultan Selim için yazılmış olarak gösterilir. Fakat Selim'in 1512'de tahta çıkması ve Cem'in ise 1495'te ölmesi sebebiyle, bu kasidenin II. Bayezid'e sunulduğu anlaşılmaktadır. Kasidede geçen, "*husrev-i rûy-ı zemin hazreti-i sultân-ı kerem*", "*Ben ne dille seni vâşf eyleyem iy zill-ı Hudâ*" gibi mısralar, kasidenin bir padişah için yazıldığını göstermektedir.

17

*Didi Cem bu şi'ri Sultan Bâyezid'ün yâdına
Amıcak ol meclisi akan gözünden kandur*

Husrev-i âlem şehen-şehzâde-i hâkân-ı Rûm

Sâhib-i cûd u kerem şeh-zâde Cem Sultân'dur (Ersoylu 1989:35)

18

Bu gazeller, bazı kaynaklarda tek bir kaside olarak değerlendirilmiştir. Baysun 1946: 72, 92-94; Okur 1992: 86-92; İsen 1993: 85-87. Ersoylu (1989:29-329) ise "uzun manzume"

olarak almıştır. Kurnaz'ın da belirttiği gibi (1997:415-420), kafiye-lerinin farklılığı bu kasidenin üç ayrı gazel olduğunu göstermektedir.

19

Sehî'de Bayezid'in sadece ikinci beyti vardır. Cem'in cevap beyti ise, her iki kaynaktan Divandan biraz farklıdır. Sehî'de ilk mısra, "*Sen bister-i gülde yatasın şevk ile handan*"; Latîfî'de ise 2. mısra, "*Ben küll döşenem küllhan-ı mihnetde sebep ne*" şeklindedir.

20

*Taşlarla döğünüp yürür âb-ı revanı gör
Rahm eyledi bu hâlîme kevn ü mekânı gör*

*Taglar başında ebr-i felek ağlayup gezer
Yaranca ra'dun üdüğü âh u figânı gör*

*Çâk eyledi yakasını derdiyle subh-gâh
Çerhun şafak yerine yâ dökdüğü kanı gör*

21

*Müjde ey cân kim yine cânân gelür
Şâd ol ey ten ölmüş iken cân gelür*

Bana yüz tutdı sa'âdet bu gece

Çün bu burca ol meh-i tâbân gelür

22

Cem'le Hicaz'da karşılaşan Hasan bin Mahmud El-Bayatî, *Câm-ı Cem Ayin* adlı eserinin sonunda verdiği bu manzum mektubu, Mısır'da şehzadenin annesinin hizmetkârı Süleyman Ağa'dan aldığını söyler (bk. Reşad 1913: 208-212). Aşağıdaki birkaç beyit bu manzum mektuptan alınmıştır:

*Rodos azmini sanma valide emr-i acîb ancak
Bana yazı imiş rûz-ı ezel Hak'dan nasîb ancak*

*Belâya mübtela olduk Rodos'un hilesin amma
Bu derde çare bulmaz iseviden bin tabib ancak*

*Senün hicrûn beni zâr itdi sıdk ile helâl eyle
Bu hasret haşre kaldı idelüm sabr u şekîb ancak*

França'ya olup tâlib onun defîne sa'y itdi

Yapıldı yidi kat bir külle palyoya karîb ancak

23

Örnekler, Ahmet Mermer (1997) neşrinden alınmıştır. Belirtilen sayfa numaraları bu yayına aittir.

KAYNAKLAR

- ALDERSON,AD. (1998),**Osmanlı Hanedanının Yapısı**, İst.:İz Yay.
- ALLARD, Guy (1673), **Zizimi, Prince Ottoman Amaureux de Philippine- Helene de Sassonage**. (2.Baskı: *Lovie et Les Aventures de Zizime,1724*).
- ARSLAN, Mehmet (1992), "Muamma Geleneği ve Cem Sultan'ın Bazı Muammalarının Çözümü", **Yedi İklim**, 24 (1992): 26-32 .
- ÂŞIK ÇELEBİ (1971), **Meşâirü's-Şu'arâ or Tezkere of Aşık Çelebi**, (Haz.G.JViere-dith-Owens), London.
- ATLANSOY, Kadir (1998), **Bursa Şairleri**, Bursa.
- AYNUR, Hatice (1995), "Cem Şairleri", **Yazıdan Söze Edebiyat Sohbetleri**, B.Ü. TDE Böl. (19-21 Nisan), **(İlmî Araştırmalar**, sayı: 9, İst.2000,s.33-43).
- BAHADIROĞLU,Yavuz (1986), **Cem Sultan (I); Cem Sultan'ın Gurbet Sürgünü (II)** İst.
- BALI, Lamia (1969), **Cem Sultan -Radyo** Tiyatrosu .
- BANARLI, N.Sami (1971), **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, I, İst.
- BAŞOĞLU, Ayhan (1971), **Cem Sultan** (Çizgi Roman), İst.
- BAYSUN, M. Cavid (1945), "Cem" mad. , **İslâm Ansiklopedisi**, 3,İst: 69-81.
- BAYSUN, M. Cavid (1946), **Cem Sultan, Hayatı ve Şiirleri**, İst.: A. Halit Kit.
- BEYANÎ, **Tezkire-i Şu'arâ**, İ.Ü. Küt. Ty.2568.
- BURSALI M. TAHİR (1333), **Osmanlı Müellifleri**, II, İst.: 122.
- DANIŞMENT, İ. Hami (1954), "Vâkı'ât'a Nisbetle Gurbet-nâme", **Fatih ve İstanbul**, H/7-12: 211-270.
- EDİRNELİ NAZMÎ, **Mecmaü'n-Nezâir**, Nuruosmaniy e Küt.4915.
- EĞRİDİRLİ H. KEMAL, **Câmi'ü'n-Nezâ'ir**, Bayezit Genel Küt. No.5782.
- ERGUN, S.Nüzhet (1946), **Türk Şairleri II**, İst.
- ERSOYLU, Halil (1989), **Cem Sultan'ın Türkçe Divanı**, Ank.:TDK Yay.
- ERTAYLAN, LHikmet (1951), **Sultan Cem**, İst.
- ERTAYLAN, İ. Hikmet (1951), **Falname**, İst.
- ESCARPİT, Robert (1992), **Edebiyat Sosyolojisi** (Çev. H.Portakal), İstanbul: İletişim Yay.
- EYİCE, Semavi (1973), "Sultan Cem'in Portreleri Hakkında", **Belleten**: 37 : 1-149.
- FAİK REŞAD (1913), **Tarih-i Edebiyat-ı Osmaniyye**, İstanbul.
- FERİDUN BEY (1274), **Münşeâtü's-Selâtin I**, İstanbul.
- GALATTO, Aldo (1986), "Venedik Devlet arşivinde Osmanlı Şehzadesi Cem'le İlgili Belgeler" (Çev.M.Şakiroğlu), **Tarih ve Toplum**, c.5,sayı:30:19-34.
- GIBB, E.J.W. (1965), **A History of Ottoman Poetry**, London: vol .2.
- HAYDAR ÇELEBİ (1332), **Vâkıat-ı Sultan Cem** (Yay. M.Arif), İst.: **Tarih-i Osmani Encümeni Mecmuası İlavesi**, XXII-XXIV.
- HOCA SADEDDİN (1279), **Tâcü't-Tevarih II**, İst. (2.baskı. 1979).
- İPEKTEN, Halûk (1996), **Divan Edebiyaında Edebî Muhitler**, Ankara: MEB Yay.
- İSEN, Mustafa (1997), "Cem Şairleri", **Ötelerden Bir Ses**, Ankara: Akçağ Yay. (*Hisar*, 262 (1979): 27-28)
- İZ, F. ve KUT, G. (1985), "XVYüzyıl Dîvan Nazım ve Nesri", **Büyük Türk Klâsikleri II**, Ankara: Ötiiken-Söğüt Yay.

- KAFZÂDE FAİZÎ, **Zübdetü'l-Eş'âr**, Nuruosmaniye Küt. No.3722.
- KANUNNÂME-İ ÂL-İ OSMAN (1330), **Tarih-i Osmani Encümeni Mecmuası, No.143k.27.**
- KARA, Mustafa (1995), "Vefatının 500. Yıldönümünde Gurbette Garip Bir Şair", **Der-gâh** : 66 (1995): 22.
- KURNAZ, Cemal (1997), "Cem Sultan'in Oğuz Han Mersiyesi: Bir Kaside mi, Üç Gazel mi?", **Divan Edebiyatı Yazıları**, Ankara: 415-420.
- LATİFÎ (1314), **Tezkiretü's-Şuarâ**, İst.
- LEFORT, Jacques (1981), **Documents Grecs dans les Archives de Topkapı Sarayı, Contribution a l'histoire de Cem Sultan, (Topkapı Sarayı Arşivlerinin Yunanca Belgeleri, Cem Sultan'in Tarihine Katkı**, (Çev. Hatice Gonnet), Ank.: TK Yay.
- LEVEND, A.Sırrı (1953), **Arap-Fars ve Türk Edebiyatlarında Leyla vü Mecnun Mesnevisi**, İst.
- MEHMED TEVFİK (1328), **Şehzade Cem**, İst.
- MEHMED SÜREYYA (1308-1311), **Sicill-i Osmanî I- V**, İstanbul.
- MENGİ, Mine (1994), **Eski Türk Edebiyatı Tarihi**, Ankara: Akçağ Yay.
- MERİÇ, Münevver (1991), "Cem Sultan'ın Yeni bulunan Fâl-i Reyhân-ı Cem Sultan Adlı Eseri", **Tarih ve Toplum**, c.16, sayı:96; c.17, sayı:97:64.
- MERMER, Ahmed (1997), **Karamanlı Aynî ve Divanı**, Ankara: Akçağ Yay.
- MORRİS, Roderick C. (1997), **Cem Sultan, Bir Saray İspiyoncusunun Anıları** (Çev.Hakan Türkkuşu), İst.
- MUTEFÇİYEVA, Vera (1971), **Cem Sultan Olayı** (çev. N. Yılmaer). İst.
- OFLAZOĞLU, A. Turan (1986), **Cem Sultan: Tragedya İki Perde**, Ank.
- OKUR, Münevver (1992), **Cem Sultan Hayatı ve Şiir Dünyası**, Ank.: Kültür Bak. Yay.
- OKUR MERİÇ, Münevver (1997), **Cem Sultan Cemşid ü Hurşid**, Ank.
- PERVANE BEY, **Mecmua**, Topkapı Sarayı Küt. 406.
- RİYAZÎ, **Riyâzu's-Şu'arâ**, İ.Ü. Küt. Ty.761.
- RUBBÎ, Andrea (1773), **Rodi Preja -Trajedi-**, Venezia.
- SEHÎ BEY (1325), **Heşt-Bihîşt**, İst.
- SEVENGİL, R.Ahmet (1927), **İstanbul Nasıl Eğleniyordu**, İstanbul.
- SEVGİ, Ahmet (1985), "Cem Sultan'ın Yayınlanmamış Bir Gazeli", **Millî Kültür**, 6, sayı: 49:20.
- ŞAKİROĞLU, M. ve KUT, Günay (1993), "Cem Sultan", **TDV İslam Ansiklopedisi**, 7 : 283-285.
- TEZEL, S. ve DEMİRALP, Ü. (1959), **Cem Sultan -Tarihî Roman**, Ank.
- THUASNE, M.L. (1892), **Djem Sultan, Etüde Sur La Question d'orient a la Findu XV e Siecle**, Paris.
- TUMAN, Mehmet Nail, **Tuhfe-i Nailî**, Millî Küt.Yz.B.611.
- TÜLBENTÇİ, F.Fazıl (1980), **Cem Sultan**, İst.
- UZUNÇARŞILI, I.Hakkı (1984), **Osmanlı Devletinde Saray Teşkilatı**, Ankara:TTK Yay.
- ÜNVER, İsmail (1991), "Aynî" mad., **İslâm Ansiklopedisi** (TDV),4 :273.
- VATÎN, Nicolas (1997), **Sultan djem, Un Prince Ot tornan dans l'Europe du XV e siecle d'aprees sourrces contemporaines; Vâkiât-ı Sultan Cem, Euvres de Guillaume Caursin**, Ankara: TTK Yay.

THE CEM POETS: ANATOMY OF A SHARED FATE

Assoc. Prof. Dr. Osman HORATA

Hacettepe University

Faculty of Letters

ABSTRACT

In the Ottoman Empire, sultans, princes and prominent statesmen protected and rewarded the artist. That was very important in the development of the Divan poetry. Therefore palaces, residences of pashas and governors were the basic centre of Ottoman literary life. On one hand, Cem Sultan has been known as protecting poets and organising assembles for poetry and entertainment, on the other hand he was a governor and a poet. During his governorship of Konya, the community around him had a distinct place in literary environment. The community of *Sa'dî-i Cem*, *Sirozlu Kandî*, *Sehayî*, *Haydar Çelebi*, *La'li*, *Aynî*, *Şahidî*, *Türabî* has been named as "The Cem poets". Community had become so unital that its members left the country together after the fortune of Cem Sultan. The effects of this event on the Divan literature have been analyzed in our article.

Key Words:

Cem Sultan, The Cem Poets, Divan Poetry, Poetry Assemblies, Sa'dî-i Cem, Aynî

ПОЭТЫ СУЛТАНА ДЖЕМА: АНАТОМИЯ ЕДИНСТВА СУДЬБЫ

Доц. Др. Осман ХОРАТА
Университет Хаджеттепе
Факультет гуманитарных наук

РЕЗЮМЕ

В развитии диванной поэзии великие мужи государства во главе с падишахом и везирями покровительствовали людям искусства и поощряли их, тем самым они выполняли очень важную роль в развитии искусств. Таким образом дворы пашей и беев превратились в центры литературной жизни Османской империи. Одна из интересных личностей в османской истории Джем Султан, известный государственный деятель и поэт часто принимал у себя на собрании поэтов и даже устраивал вечера поэзии и гуляния. Во время своего правления в одном из культурных центров Османской империи Конье образовал вокруг себя литературный круг, который занимал особое место в литературных кругах. Эта группа, состоящая из таких поэтов как Сади-и Джем, Сирозлу Канди, Шехайи, Хайдар Челеби, Лали, Айни, Шахиди, Тураби известна в нашей истории литературы как «Поэты Джем Султана». Эта дружба, идущая за пределы доброты и нравственности превратилась в единство доли, они вместе с наследником покинули Родину и до смерти остались верны ему. Влияние и резонанс этой общей судьбы на нашу классическую литературу является темой данного исследования.

Ключевые Слова:

Джем Султан, Поэты Джем Султана, Диванная поэзия, Проблеммы поэзии, Сади-и Джем, Айни

